

VIEDOKĻI

Ivars Ījabs: Vējonis ir Latvijai adekvāts prezidents

Bens LATKOVSKIS

Par novitātēm Valsts prezidenta vēlēšanās, par Raimonda Vējoņa publisko tēlu un spējām «ieaugt prezidenta korpēs», par iespējām rasties jauniem politiskajiem spēkiem, kas pārņemtu liberālo «Rietumu vērtību» karogu, Vienotības politiskās izdzīvošanas perspektīvām un Laimdotas Straujumas valdības stabilitāti saruna ar LU asociēto profesoru, politologu Ivaru Ījabu.

– Kas šajās prezidenta vēlēšanās bija jauns, līdz šim nebijis?

– Jaunums bija tas, ka bija politiski kandidāti un beigās arī tika ievēlēts politiskais kandidāts. Ja padomā, tad tā nav bijis nekad. Var strīdēties par Andri Bērziņu, bet viņš 2011. gadā lielā mērā tika ievēlēts kā alternatīva Valdim Zatleram, lai nebūtu par pēdējo jābalso. Kas attiecas uz procedūru, tad tā ņemšanās notiek zināmā atmosfērā. Pēdējos piecus gadus notiek centieni parlamenta deputātus turēt tādā īsā strīktītī un spiest uz visāda veida atklātajiem balsojumiem. Prezidenta vēlēšanas ir palikušas kā vienīgais aizklātais balsojums, un tas tad arī dod iespēju cilvēkiem izvērtties visādos darījumos, intrigās, un mēs nekad tā arī droši neuzzināsim, ar kādām balsīm kurš tur ir ievēlēts.

– Kā vērtējams šis fakts, ka mēs tā arī nekad neuzzināsim, ar kādām balsīm prezidents ir ievēlēts?

– Gan jau pats Raimonds Vējonis un tie cilvēki, kuri šo procesu organizēja – plus minus ar atsevišķiem izņēmumiem – saprot, kā kurš ir balsojis. Kas attiecas uz pašu aizklāto balsojumu principu, tad tiem ir gan plusi, gan mīnusi. Mīnuss ir tas, ka nevar pateikt, kā kurš un kāpēc ir balsojis, bet ir arī priekšrocības. Šajā gadījumā tas, ka samazinās partiju priekšniecības iespējas tik stingri kontrolēt, par ko katrs no maniem deputātiem ir balsojis. Rezultātā vairākums patiešām balso pēc kaut kādiem saviem priekšstatiem un savas pārlicības.

– Par ko Latvijas politikā liecina Raimonda Vējoņa ievēlēšana?

– Raimonds Vējonis ir Latvijai kopumā adekvāts prezidents. Tie, kas bija cerējuši uz Egilu Levitu (pamatā Rīgas inteliģence), ir vilusies, bet tādi ir tie spēles noteikumi. Parlamentā ir jādabū vairākums, un šoreiz vairākumu dabūja Vējonis. Liela daļa pašreizējās

pastāv kādi riski, ka Vējonim, kā mēdz teikt, nesakāpj galvā? Vakar viņš vēl bija ierindas politiķis, šodien pirmais cilvēks valstī.

– Vējoni personiski nepazīstu pārāk labi, bet, spriežot pēc viņa līdzšinējās biogrāfijas, viņš ir cilvēks ar nopietnu pieredzi valsts pārvaldē, kurš pārdzīvojis visneiedomājamākos laikus. Iedomājieties, visu valdību ministrs, sākot no 2002. gada, līdz brīdim, kad Vides ministrija kā atsevišķa ministrija tika likvidēta. Tur ir jābūt pietiekami lielai manevrēšanas spējai. Kāds varbūt varētu viņam pārmet, ka tas liecina par stingras pārlicības trūkumu un konjunktūrista dabu, par to, ka viņš pieslejas tiem, kam vajag, bet, kā rāda Bērziņa piemērs – nevar būt konjunktūrists, esot Valsts prezidents. Agri vai vēl tevi piespiedīs izteikties par visdažādākajiem jautājumiem. Piekritu Mārča Bendika reiz teiktajam – ja jau Zatlērs varēja būt prezidents, tad grūti iedomāties, kurš nevarētu.

– Pirms vēlēšanām un arī pēc tām daudz tika runāts, ka prezidentam jābūt tautas iedvesmotājam un cīņā saucējam. Vai šādas funkcijas var prasīt no prezidenta parlamentārā republikā, kur tomēr pirmo vijoli spēlē Saeima, valdība un premjers? Vai varbūt viņam tieši jābūt politisko kaislību bremzētājam un visu samierinātājam?

– Drīzāk otrais variants. Ja kāds grib spilgtu līderi, iedvesmotāju un cīņā saucēju, tad gribot negribot ir jādomā par tautas vēltu prezidentu. Skatoties uz [Lietuvas prezidentu Daļu] Grībauskaiti, redzam, ka viņas spēcīgais publiskais aplombs izriet no tā, ka viņa ir tautas vēlēta. Parlamentu vēlētie prezidenti parasti ir morālas autoritātes, piemēram, [Vācijas prezidents Joahims] Gauks, vai arī pilnīgi rituālas figūras, kā, piemēram, [Čehijas prezidents Milošs] Zēmans. Latvijā tas ir pa vidu, jo

KO GRIB TAUTA. Ivars Ījabs: «Ja kāds grib spilgtu līderi, iedvesmotāju un cīņā saucēju, tad gribot negribot ir jādomā par tautas vēltu prezidentu»

to runāt, bet, ja paskatāmies uz Saeimas šī brīža sastāvu, tad tur neviens uz tādām lietām nav gatavs, un mēs paliksim pie tā, kas ir.

– Pirms vēlēšanām notika plašas sabiedriskās apsprieša-

nepieņemami. Tas ir faktors, kas īstermiņā šādu diskusiju aptur. Vidējā termiņā problēmas varētu rasties par procedūras jautājumiem, jo būtu grūti vienoties par to, kādā veidā izvirza šos kandidā-

ka cilvēki ir pasīvi, ciniski utt.? Abām lietām ir nozīme, bet, ja runājam par institūcijām, tad parlamenta nepopularitāte ceļas no partiju nepopularitātes. Pie mums politiskās partijas tiek uzskatītas

citādā veidā. Kas attiecas uz to centrālo, valdību veidojošo partiju, tad tur situācija ir sarežģītāka. Ja runājam par *Vienotību*, tad viņiem ir smaga līderības problēma. Solvita Āboltiņa un ap viņu esošie cilvēki nav tik naivi, lai iedomātos, ka varēs rullēt mūžīgi. Kas ir nākamā *Vienotības* līderu paaudze? Skaidrs, ka Viņķelei un Čigānei nav tāda atbalsta partijas iekšienē, lai varētu izvirzīties līderos. Jautājums ir – bet kurš var? Tā ir nopietna problēma, jo uz nākamajām vēlēšanām Dombrovska lielais tvaiks būs jau izpūties un vajadzēs kaut ko jaunu. Ir ekskomisārs Andris Piebalgs, bet vai viņš ir gatavs veikt to melno darbu un vilkt vezumu? No visām koalīcijas partijām *Vienotība* šobrīd izskatās visšvakāk.

– Mārtiņš Bondars reiz teica, ka vecajās partijās valdot vec-tēvu tiesības un jaunus konkurentus tur neviens negaida.

– Tas, ka *Vienotība* nebija gatava izvirzīt pat simbolisku savu prezidenta kandidātu un tikai pēc tam atbalstīt Vējoni, liecina, ka partijā priekšstati par tās nākotni un stratēģiju ir ļoti atšķirīgi. Jāņem vērā, ka šajā partijā, tāpat kā savulaik *Latvijas ceļā* un *Tautas partijā*, cilvēki stājas amatu dēļ. Kad viņi šos amatus dabū, tad viņi ar tiem saaug, sāk domāt par savām individuālām karjeras perspektīvām un partijas padarīšana viņiem paliek otršķirīga.

– Vai šajā partijā var saskatīt, kā telktu Raimonds Pauls, jaunus daudzsološos? Vienu brīdi daudzsološa likās Čigāne, bet kaut kas nogāja greizi un viņa tagad nav pat partijas valdē.

– Valdi vēlē partijas biedri, un priekšstats, ka *Vienotība* un tās atbalstītāji ir šausmīgi liberāli, ir stipri maldīgs. Čigānes karjera to apliecina. Kas attiecas par daudzsološajiem, tad gan jau tur ir cilvēki ar parlamentārām ambīcijām. Pēc Makša Vēbera, parlamenta ir tāda kā treniņnometne izpildvarai. Ja tu vari sevi parādīt parlamentā, tad agri vai vēl tu aizej darbā par ministru. Latvijā tas nenotiek. Izpildvarā ļaudis nonāk bieži vien no pavisam citām vietām. Mārīte Seile, Guntis Belēvičs – ir izveidojusies tradīcija meklēt cilvēkus izpildvarā vispār ārpus politikas.

– Vai Solvita Āboltiņa izmantos iespēju nodemonstrēt sabiedrībai, ka nav tikai persona.

– Kopš Saeimas vēlēšanām un jaunās valdības izveidošanas nerimst runas, ka pēc EP prezidentūras un Valsts prezidenta vēlēšanām tiks veidota jauna valdība. Šobrīd šīs runas ir mazliet tā kā pieklusušas, bet tas vēl nenozīmē, ka viss tur ir mierīgi. Cik šobrīd stabila ir Straujumas valdība?

– Šis ir jautājums pašai Straujumai, par ko viņa būs, kā jau ierasts, koķeti izvairīga, bet jautājums ir – cik stipri viņa grib [palikt par premjerministri]? Nedomāju, ka *Vienotība* ir konsenss gāzt Straujumu pret viņas gribu, kā vecos laikos, kad partija nogāz pati savu premjeru. Ja Straujuma negrib [palikt par premjeri], tad *Vienotībai* jādomā, ko likt viņas vietā. Izvēle ir starp diviem – Āboltiņu un Piebalgu. Ņemot vērā, cik pati *Vienotības* struktūra ir, teiksim tā, daudzkrāsaina, tad domāju, ka viņi paši to vēl nezina.

– Mēs iudz galam neizrunājām jautājumu – vai Vienotībai draud Latvijas ceļa un Tautas partijas liktenis un vai radīsies jauna partija, kura pārņems tā saucamo liberālo, Rietumu vērtību karogu, vai Vienotībai tomēr izdosies nostiprināties uz Latvijas politiskās skatuves ilgtermiņā, nedodot iespēju rasties jaunai «Rīgas inteliģences» atbalstītai partijai?

– *Vienotībai* draud nevis nolešana vēstures neārtībā, bet gan drīzāk sašķelšanās. Tās ir viens papildu nestabilitātes avots, ja sākas kaut kāda valdības šūpošana. Mēs jau piedzīvojam dažādas lietas, kad tika sadīta šī valdība. Piemēram, Čigāne kā potenciālā izglītības ministre. Kas attiecas uz jaunas partijas veidošanos, tad tie nosacīti liberāla flanga kritizētāji, kas tagad pārmet *Vienotībai* kaut kādu «novirzīšanos no kursa», diez vai grib romāināt: pašreizējās ērtās pamacītāju vietas; pret grūto un nepateicīgo partijas darbu.

– Ēlertes bēdīgais paraugs visiem vēl svaigā atmiņā.

– Ne tikai Ēlertes paraugs. Vēl spilgtāks piemērs ir [Roberts] Kīlis. Kamēr viņš bija nevalstiskās pozīcijās, tikmēr visu kritizēja, ka nekas nekam neder un viss jādara pavisam citādāk, bet tad, kad nonāca sistēmā iekšā, tad izrādījās, ka neko izdarīt nevar. Gan tāpēc, ka tu neejdz, gan tāpēc, ka nav politiskās vilkmes, lai varētu citus nārtieci-

kums, un šoreiz vairākumu dabūja Vējonis. Liela daļa pašreizējās Saeimas deputātu ir gatavi balsot par tādu, es teiktu, vidusmēra ceļa gājēju. Kādam var likties, ka Vējonis nav pietiekami spilgts, ir neuzkrītošs un tāds, kurš nelec uz ecēšām, bet acīmredzot Saeimas vairākums grib prezidentu, kurš ir prognozējams. Viņš ir pazīstams, un deputāti var iztēloties, kā viņš rīkosies tajā vai citā gadījumā, piemēram, kad būs jānosauca nākamais premjers. Kas attiecas uz publisko tēlu, tad mēs jau vēl nesam redzējuši, kā viņš 18. novembrī saka uzrunu tautai, bet to mēs redzēsīm. Cilvēks jau ieaug amata korpēs, un pēc gada Vējonis mums liksies kā gluži pašsaprotams Latvijas prezidents.

- Amats tiešām maina cilvēku un liek tam mainīties. Vai

ram, [Cehijas prezidents Milošs Zēmans. Latvijā tas ir pa vidu, jo mēs jau pusgadu *cepamies* par prezidentu, kas liecina, ka Latvijā ir pieprasījums pēc līderības. Parlamentārās republikās šādi iedvesmotāji nav raksturīgi. Tas pats attiecas arī uz [Igaunijas prezidentu Tomasu Hendriku] Ilvesu, kurš izskatās *foršs* ārpusē, kad skatāmies viņu *BBC hard talk* raidījumā, bet iekšpolitikā viņa svars nemaz nav tik liels.

- Vai pusgadu ilgā cepšanās par prezidentu ir samērīga ar viņa Satversmē paredzētajām funkcijām?

- Cilvēkus vispār maz interesē prezidenta politiskās aktivitātes, izņemot, kad izdara kaut ko grandiozu, piemēram, atlaiž Saeimu. Kas attiecas uz prezidenta pilnvaru paplašināšanu, tad var jau par

- Pirms vēlēšanām notika plašas sabiedriskās apspriešanas, tai skaitā ar dažādām profesionālām grupām...

- ...Es arī vienā tādā apspriedē piedalījos Zinātņu akadēmijā...

- ...taču, vai tas nerada tādu sajūtu, ka tevi māna - tu it kā piedalies apspriešanās, bet tik un tā lemj simt deputātu vai pat vēl šaurāks ietekmīgu cilvēku loks.

- Protams, tur ir zināms liekulības elements. Ja patiešām ir vēlme pēc sabiedrības līdzdalības, tad jādomā, kā Levits teiktu, par «legitimitātes pamata» nomaiņu no parlamenta uz Latvijas tautu. Tas tiek solīts, un ideja par tautas vēltu prezidentu ir populāra. Vai tā tiks īstenota? Ilgtermiņā nezinu, bet īstermiņā noteikti nē, jo tie cilvēki, kas parādās kā populārākie kandidāti, šī brīža parlamentam ir

miem, jo būtu grūti vienoties par to, kādā veidā izvirza šos kandidātus, kas var izvirzīt utt. Jāsaprot, ka nepieciešamas 67 balsis, lai šādu reformu īstenotu, un tādām deputātu skaitam par kaut ko vienoties būtu ārkārtīgi grūti.

- Ir ļoti maz nopietnu jautājumu, par kuriem viņi var vienoties, un rezultātā sabiedrības uzticība Saeimai ir hroniski zema, kas liecina, ka kaut kas ar politisko sistēmu nav kārtībā. Vai nu tā ir neatbilstoša sabiedrībai, vai arī sabiedrība nav vēl izaugusi līdz attiecīgai sistēmai. Ko darīt - mainīt politisko sistēmu vai gaidīt, līdz sabiedrība «izaug»?

- Tas ir jautājums, uz kuru atbilde ir Nobela prēmijas vērtā. Vai problēma ir institūcijās, spēles noteikumos, vai problēma ir kultūrā,

partiju nepopularitātes. Pie mums politiskās partijas tiek uzskatītas par organizētām noziedzīgām grupām, un, ja parlamentu veido šādas grupas, tad kurš gan šādam parlamentam uzticēsies? Tas, ko prezidents Bērziņš ir iniciējis likumdošanā attiecībā uz partijām, ir pareizs solis pareizā virzienā, jo ir jādomā, lai tās partijas kaut ko arī patiešām pārstāv.

- Līdz šim Latvijas politiskais spektrs atradās veidošanās stadijā un bija šis triju vēlēšanu cikls, kad mainījās vadošā partija - Latvijas ceļš, Tautas partija, Jaunais laiks (Vienotība). Vai tagad beidzot partiju sistēma ir stabilizējusies un jauniem veidojumiem vairs nav vietas?

- Ja runājam par ZZS un NA, tad viņiem nedraud nekas. Viņi rullēs vēl gadu desmitiem tādā vai

tos iespēju nodemonstrēt sabiedrībai, ka nav tikai persona, kas var Jānim Junkuram sagādāt piedāvājumu, no kura pēdējais nevarēja atteikties, bet kaut kas vairāk, un virzīsies par premjerministri?

- Domāju, ka Solvita Āboltiņa kaut kādas ambīcijas politikā joprojām lolo, bet, būdama pieredzējuši politiķe, saprot virkni būtisku faktoru. Pašā *Vienotībā* un Āboltiņas tuvajā lokā nav lielas sajūsmas par viņas iespējamo nonākšanu premjeres amatā, jo, lai arī viņai piemīt daudzi talanti, viņa ir samērā konfrontējoša. Viņai vadīt valdību būtu krietni sarežģītāk nekā Straujumai, kuru grūti nosaukt par pārmērīgi spilgtu un patstāvīgu. Āboltiņa tāda nebūtu, un tas daudziem liek šaubīties, vai viņai jābūt par nākamo Ministru prezidenti.

nejedz, gan tapeč, ka nav politiskas vilkmes, lai varētu citus pārliecināt, ka konkrētā reforma tiešām ir vajadzīga. Atbildot uz jautājumu - vai parādīsies jauna partija, tas nav tik daudz objektīvi strukturāls jautājums, cik - vai būs cilvēks, kurš to visu varētu iznest. Ja būtu cilvēks, kurš ar baigo vilkmi varētu jaunu partiju iznest, tad jā. To mēs redzam partijā *Latvijas attīstībai*, kur ir visnotaļ saprātīgi cilvēki arrietumnieciskām idejām, bet tur pietrūkst šīs līderības. Ja šāds spēks parādītos, tad *Vienotībai* priekšā stāvētu grūtas dienas, jo *Vienotības* specifika ir tā, ka «mēs nemam iekšā visus». Tas rada zināmu pievilcību, bet vienlaikus tiek atšķaidīta jebkāda ideoloģija un vairs nav skaidrs - par ko ir stāsts. Par Eiropu? Labi, bet par kādu Eiropu? Eiropa tomēr ir ļoti dažāda. ■